

koránt.” Holovics is ezt a kifejezést használja Szittyay nyomán.²⁰ Lehetséges, hogy nem a legteljesebb, legtudósabb Korán-cáfolattal állunk szemben, mégis úgy vélem, ezzel a megjegyzéssel nem lehet a művet sutba dobni.

A Confutatio bevezetőjének végén a dátum Szántó kézírásával: 1605. szeptember 20., a mű végéig pedig 1611. november 6. Ez arra utal, hogy még élete vége felé is dolgozott rajta. Elképzelhető, hogy kiadásra akarta előkészíteni. A kéziratot tartalmazó kódexet jelenleg az Österreichische Nationalbibliothek őrzi. A bécsi könyvtár kéziratárának főmunkatársa, Németh István volt szíves, és tájékoztatást adott a kódexről.²¹ A kézirat mikrofilmje 1962 óta megvan a MTA Mikrofilmtárában, B 1135 jelzet alatt. Holovics a már említett cikkében szól róla.

A terjedelmes mű három könyvre oszlik. Az elsőben Mohamed életéről, a másodikban a Korán felépítéséről van szó. A harmadik (legterjedelmesebb) könyv a tulajdonképpeni Korán-cáfolat. Jellemző, hogy Szántó a mohamedanizmust Isten büntetésének értelmezi. A Korán valódi szerzője természetesen az ördög. Mohamedet ördöggel cimboráló hazugként írja le. A harmadik könyv fejezetről fejezetre haladva cáfolja a Korán tételeit. Figyelemreméltó, hogy az először még bőséges, egyháziatyákat is citáló confutatio egyre inkább rövidül, s a mű végén egy-egy fejezetet odavetett félmondatokkal intéz el. Ennek oka a tudás vagy az idő hiánya volt-e, az még a későbbiekben eldönthető kérdés.

Írással fel szerettem volna hívni a figyelmet arra, hogy Szántó István kevésbé ismert művei is értékesek, sok tekintetben olyan forrást jelentenek, melyeket nem szabad figyelmen kívül hagynunk.

LÁZÁR ISTVÁN DÁVID

FÁY ANDRÁS KIADATLAN PRÓZÁJA (A DARVAS-GYŰJTEMÉNY)

Magyar és latin nyelvű verseket és prózákat tartalmazó kéziratok könyv akadt a kezembe az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban, melynek anyaga figyelemre méltó.

Az eredetileg a nagyréti Darvas család tulajdonában levő gyűjteménybe hárman másoltak. A család első irodalommal foglalkozó tagja Darvas Ferenc, aki 1740. március elsején született Nógrád megyében. Apja, József nógrádi alispán. Később Ferenc kapta meg ezt a rangot, majd a királyi udvar helytartóságának tanácsosa és Pest megye országgyűlési követe lett. Több kitüntetést is kapott. Támogatta a magyar színjátszást, s maga is írt. Korában közismert verse, a Hazafiúi intés Csokonait is megihlette.¹ 1810. április 3-án halt meg Pesten.

Fia, János köttette egybe a lapokat, s a könyv gerincére arany betűkkel íratta: EXCERPTA LATINA. 1798-ban nyitotta meg az első oldalon, amikor Horatius Epistoláinak I. könyvéből a XVIII. epistola utolsó 17 sorát jegyezte le. Ide írta az évszámot is, mellé pedig a nevét, Joannes Darvas de Nagyréth. A gyűjtemény latin nyelvű szövegeit ő válogatta, másolta.

20. Holovics i. m.

21. Félbőr kötés: márványerezetű papír kartonon. Sötétvörös bőrgerinc, fonott mintával és arabeszk motívumokkal díszített vakpecséttel. A gerincen felül aranypecsét: címer kétfejű sással és koronával. Terjedelem: 132 lap. Oldalanként 25–28 sor. Erősen szüetett; kb. 50 éve némileg restaurálva. Eredeti nagyság: 4°. Egy kéz írása, később ugyanezen kéztől utólagos bejegyzések.

1. Varga Balázs: *A „Zöld codex”. Csokonai költői fejlődésének első szakaszáról*. ItK 1953. 139–145. 1. – *Csokonai Vitéz Mihály összes művei. Költemények I. 1785–1790*. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta Szilágyi Ferenc. Bp., 1975. 602–609.

Darvas János Abaúj vármegye szolgabírájaként tevékenykedett. Az irodalmat kedvelő és művelő alpári földbirtokos színjátékot is írt A hegyi tolvajok címmel, amit csak halála után, 1810. február 23-án mutattak be Pesten. A darabot ezután még többször előadták. Verseket is írt, ezeket vagy ezek egy részét fia másolta a kötetbe.

Az utókor tiszteletének jeléül álljon itt egy, melyben önmagát jellemzi, s gondolatilag Fáy András e gyűjteményben is megtalálható Crede mihi, bene qui latuit, bene qui vixit Ovidiustól származó idézet-címmel (Ovidius Tristum libri III. elegia IV.) a Friss Bokrétában (1818) megjelent versével rokon, az élet legfőbb javaként az igaz barátságot, az őszinte szeretetet jelöli meg.

Én

Férjfi vagyok, a Természet 's szemmel látás mutatja
Több figurát nem mutatok, a' mint kiki láthatja
Betsülöm mind a' mit csak egy férjfi szokott betsülni
E' világgal úgy szeretek, mint mások eggyesülni
Azt cselekszem a' mit tetszik, 's keveset hajtok rája
Akár mit lotsog 's rágalmaz némely bolondok szája
Szeretem mindenek felett Teremtő Istenemet
Ő utánna Barátimat mint tulajdon szivemet
Semmi veszély nem ijeszthet el annyira engemet
Hogy rettegve féljem azért gonosz ellenségemet;
Soha senkit nem üldözök, 's másokat el nem nyomok
Az Arany 's minden kints olyan előttem mint a' Homok
Az igaz jó szivü embert mindig Örömmel látom
'S szeretem, bár Török Tatár Nekem fele barátom
Szivem mindenekhez igaz, 's mindenekről jól itél
Érzékeny és barátságos nem olyan komor mint a' Tél
Szereti a' szépeket is, s egész gyönyörűsége
Egy jó barátnéja igaz 's érdemes szövetsége
Ebből áll egész életem; 's ki mond ennek ellene?
Ha módom volna is benne, nekem több nem kellene
Hogy ha néha olyat teszek, a' mi rosz 's alá való
Vessen bizvást követ reám, a' ki bűn nélkül való

Ez után a néhol ritmikailag hibás vers után – talán a másoló tévesztett – rövid bölcselet következik:

Az ember Árnyék 's Álom
Prédája a' gyors Időnek,
De nagy tette úgy találok,
Betses minden Jövendőnek.

Az értelmes cselekedet, az utókor elismerésének kivívása utáni vágy e kor szellemében fogalmazódott. A fiú, Darvas József nem pályázott írói babérokra, korának elismerését és a jövődő becslését más területen kívánta megszerezni. A családi hagyományo-

kat követte, amikor jelentős vagyonából igen bőkezűen támogatta a színészeket. Déryné naplójából tudjuk, hogy egy alkalommal a kassai színház minden üresen maradt páholyát kibérelte mindaddig, míg a társulat ott kívánt játszani. Ismeretségükről is a naplóból szerzünk bővebb értesülést. „Darvas Józsi, férjemnek fiatalkori oskolatársa s így jóbarátja, te és e voltak, s engemet még Fáyéktól ismervén, most is mindig a kis Rozikának nevezett. S minthogy Fáy Julcsa hozzá nem ment férjhez, megházasodott, s egy igen derék magyar lelkes nőt vett jó családból. De ő maga is roppant nagy gazdagsággal, tömérdek jószágokkal bírván, Kassára jöttek be lakni, s igen fényes házat vittek.”

A gyűjtemény magyar nyelvű verseinek és prózáinak nagyobb részét Darvas József másolta össze. Többek között Szentjóbi Szabó László, Dayka Gábor, Tompa Mihály, Kisfaludy Károly nyomtatásban is megjelent munkáiból válogatott, de más, kevésbé jelentős szerzők is helyet kaptak a lapokon. A harmadik kézről csak sejthetjük, hogy József fia lehetett, aki nagyapja után a János nevet kapta.

A gyűjtemény igazi értékét, ami miatt érdemes nagyobb gondal lapozni a kéziratot, a korában igen népszerű író, Fáy András itt található művei adják.

Fáy Darvasékkal való kapcsolata mélyebbről gyökerezik, mint barátság. Darvas János felesége, Fáy Mária, Fáy András unokatestvére volt. Fáy Mária élete virágjában halt meg, „korán kimúlt szép”, ahogy Csokonai írja 1803. február 20-án Debrecenben Kazinczy Ferenchez küldött levelében, melyben Dayka verseit bírálja. Dayka sirató verset szerzett halálára, mely a Magyar Kurir 1792. 72. számában jelent meg „Nagyréthi Darvas János úr kedves élete párjának, Fáy Magdolna asszonynak élete legszebb korában történt halálára”² címmel. Ezt a gyűjteménybe is bemásolta Darvas József: „Darvas Jánosné született Fáy Mária édesanyám halálára 1792-ik esztendőbe”. A vers eredeti címe Búcsúvétel. Csokonai Kazinczyhoz küldött előbb említett levelében kérdi: „Vajha tudhatnám, ki az a nemes barát, kit Dayka ily részvétellel vigasztal?”

E „nemes barát” utódai jóvoltából maradtak ránk többek között a gyűjteménybe másolva Fáy András barátai számára írt tréfálkozó, csipkelődő, helyenként vaskos humorral bővelkedő versei és prózái, melyek kéziratban terjedtek, s közülük a mai napig is akad kiadatlan, mint a Darvas-gyűjtemény egyik darabja, melyről a szakirodalom tud, de szövegét eddig nem tették közzé nyomtatásban.

Fáy 1815 őszétől kezdve lakott Gombán, az új házában. Gyakran látogatták egymást a szomszéd birtokosok, s Fáy a vidámság és móka mestere a jeles ünnepekre, születésre, névnapra rendszerint irodalmi meglepetést tartogatott. Az itt közölt próza a bényei birtokán élő Baji Patay Pált köszöntötte névnapján. A Baji Patai családdal szintén rokonságban állott Fáy, Pál anyja, Fáy Bora az író nagynénje volt.³ A tréfa, a pajzán humor e köszöntőből sem hiányzik.

A Csereháti⁴ Nyúl seregnek alázatos instantziája Tett'es⁵

Baji Patay Pál Úrhoz mint főfő Agár Mesterhez

Tekintetes Urunk! mi saulusunk!

A' Tett'es Úr, mint fő fő Agár Mester, annál fogva fő fő ellenségünk Uri neve napjának felderülésével, nem kezdjük, mint kellene idvezlésünket ezen szavakkal:

2. A vers egyik változatában Dayka Gábor Bárdosy Jánosnak, a lőcsei gimnázium igazgatójának a feleségét siratja el. Lásd: *Dayka Gábor versei és Kazinczynek poetai berke*. Pest, 1813. Itt Kazinczy a variánsokból is közöl. – Abafi Lajos: *Dayka Gábor költeményei 1880*. 151–153. l.

3. Nagy Iván: *Magyarország családjai* – Badics Ferenc: *Fáy András életrajza*. Bp., 1890. 5. 1.

4. A kéziratban Csereháti, de más változatban Cserháti. Lásd: Badics *i. m.*, 89. l.

5. A tekintetes rövidítése. A továbbiakban is.

„Mi reánk töröknek fejeket vonjad méltó büntetésre Ó hamis igyekezeteket Fortidsd önnön fejekre szállyon reájok lángoló szén Tüzzel meg emésztessenek Pukkanjanak a' földbe szörnyen Többé fel se kelhessenek És szét lottsanjanak, mint a' nyálas csiga: CIX soltár szerint.

Távol legyen töllünk az átkozódás! Békességet kíván a' mi lelkünk, és mint a' Ns' felkelő seregnek egy része, futunk mi inkább ellenségeink előtt, mint vélek szembe szállni igyekeznénk. Mind az által ezen a' nevezetes napon, mellyen hajdan a' szilaj természetű saulus, oly csudálatosan Isten szerető Pállá változott által, meg nem álhathatjuk, hogy leg alább egy két szót ne bocsássunk a' Tett'es Úr saulusi szívéhez, mely mivel a' mint értésünkre esett, hizelkedés nélkül szolván egy masszából van a' mi sziveinkkel, reménylhetjük, hogy nem fogunk szerezcent mosni.

Leg először is hát azt kérdezzük Tett'es Uraságodtól, mit vétettünk mi szegény Csereháti nyulak, hogy bennünket oly szorgalmasan üldözni méltóztatik? Vetésiben kárt nem tettünk: mert az rend szerint oly rossz, hogy sem meg nem feketünk benne, sem jól nem lakhatunk rajta. Óltványait el nem rágtuk: mert Tett'es Uraságod olyan helyekre szokott rend szerint oltogatni, a' hová mi szegény nyulak soha nem férhetünk. Kertjeibe csuda fánál, és bödzánál egyebet nem találunk. Borából soha sem ittunk, túrja ki a' vadkan a' tövit. Sem a' Brugó oldalát ki nem rugtuk. Mit vétettünk hát? De talán husunkat különösen kedvelli a' Tett'es Úr, és ezért tör reánk oly igen? Oh Édes Tett'es Urunk! az ó kis szalonna és spēkelő adják meg csak az izüket: azt pedig hosszas tapasztalásból böltsen tudni méltóztatik, hogy nállunknál százszorta jobb izű állatok vannak, ha spēkelővel forognak körülök.

Oly circum foraneus embernek sem tarthatjuk a' Tett'es Urat, ha' szórt különösen kedvelvén szőrünkért leselkedne utánna: mert a' mennyire tudhatjuk, ezt is nem magáért, hanem más dologért kedvelli, 's ez eránt is tudnánk mi Tett'es Uraságodat másforma buczkákra addressirozni, a' hol a' szörhöz könnyebben, és hamarább juthatna. — Azomban férfi; legalább annak adja ki magát: mert ha asszony vólna, gondolhatnánk, hogy azért neheztel reánk, mivel a' farkunk kurta.

Meg nem foghatjuk tehát, miért haragszik reánk a' Tett'es Úr oly igen, a' midőn Uri képén össze vissza serte módra álló sok szórról méltán azt lehetne vélni, hogy Tett'es Ura'ságod is azon Szent népnek a' 'sidóságnak egyik igen érdemes tagja, melly vélünk örökös frigyben él.

Reménylvén pedig, hogy alázatos instantziánkra meg lágyúlván vért szomjuhozó szive, ez a' nap igazán Pál fordulás lezend a' Tett'es Urra nézve, és hogy leg alább a' közelebbi hónapokban be állandó Urlaubunk ideje alatt üldözésünktől meg szünni méltóztatik: Mi háládó szívünk' ki öntésére el nem mulatjuk a' Tett'es Úr számára annyit ponálni, hogy a' jövő tavasszal akár minden tyukjait halálra tojassa tölle: A' Tett'es Asszonyinak pedig szőrünkéből egy derék kalappal kedveskedni, mellyet érdeme szerint a' háznál viselhesen.

Ha ezen gratziát meg nyeréndjük a' Tett'es Úrtól, kívánja az egész Csereháti Nyúl Sereg, hogy tovább élyen, mint mi gondoljuk is, és szaporodjon mint a' nyúl fiak: de agarainak, ha szinte halált nem kívánunk is, nem bánjuk, ha minél előbb Donatiokat irnak a' bőrökre; vagy leg alább ha napon kint mind egyiknek két két lábát a' köszvény öszve húzva fogja tartani: hosszú csövű fegyverével úgy sem sok kárt tehet már a' Tett'es Úr, valamint a' kurtával is.

De azon is egész alázatossagai inatáljuk a' Tett'es Urat hogy hely béli Tiszteletes Urat meg intení méltóztasson; hogy reánk annyit se lövöldözgessen: mert ha szinte nem talál is; de az ijedés veszedelmes, hanem az ellen semmi kifogásunk sem lészen ha Ó Atyasága fektiben is golyóbisokkal, nem pedig azzal az átkozott sréttel kíván lövöldözni. Ha az

intés használni fog, bene quidem néki is ponálunk: ellenkező esetben in pleno iudicio meg határoztuk azt, hogy Atyaságát data prima occasione oldalba peseljük.

Költ a' bényei somosban Timotheus napján 1817.

Bajusz Miska Praeses

Masmas Mózes V. Praeses

és az egész csereháti Nyúl sereg

Extract. p. Thomam Füles

Notar.

LÉVAY EDIT

EGY ÚJ SZOVJET SZÖVEGGYŰJTEMÉNYRŐL

1981-ben a moszkvai Iszkussztvo kiadó gondozásában kétkötetes szöveggyűjtemény jelent meg *Esztétika reneszansza* (A reneszánsz esztétikája) címmel.

A kötetet V. P. Sesztakov szerkesztette, aki elsősorban zeneesztétikával foglalkozik, de írt esztétikatörténetet is. Munkatársai közül a legnagyobb segítséget L. Braginától, A. Gorfunkeltól és N. Revjakinától kapta. A 10–15 főből álló kutatócsoport csaknem 10 éven keresztül dolgozott a kötet összeállításán, illetve a fordításon. Munkájukat megnehezítette, hogy eddig egyáltalán nem jelent meg oroszul a reneszánsz esztétikájával foglalkozó használható szakirodalom.

A válogatás, a kötet szerkezete olyan reneszánszelméleti alapokra épül, melyek számunkra nagyon is ismertek, ám a Szovjetunióban bizonyára újszerűen hatnak.

Érdemes felfigyelni rá, hogy Sesztakov a szöveggyűjteményhez írt bevezető tanulmányában meg sem említi az – egyébként szintén moszkvai – Gorkij Világirodalmi Intézetben folyó reneszánszkutatások eredményeit. A *Littérature de la Renaissance* című kötetben 1978-tan publikált dolgozatok szovjet szerzőinek egy része szerint ugyanis – mint ismeretes – a reneszánsz nemcsak hogy Keleten is létezett (tehát nem kizárólagosan európai jelenség), hanem ott jött létre először. Ezek a kutatók azt állítják, hogy a reneszánsz nem polgári jellegű, és inkább népi, antifeudális vonásait hangsúlyozzák.

Sesztakov elhatárolja magát minden olyan elmélettől, mely a reneszánsz fogalmát akár időben, akár térben túlságosan kitágítja. Láthatóan nem tesz különbséget a reneszánsz és a humanizmus között. A szerkesztő szerint a reneszánsz olyan hatalmas folvamat, amely az élet valamennyi területén végbement. Az ipar fejlődése, a városi kultúra virágzása, a nagy földrajzi felfedezések adtak lehetőséget a személyiség kiteljesedéséhez, sokoldalú fejlődéséhez, az ember látókörének kiszélesedéséhez. A korabeli művészet egyik legfontosabb vonása, hogy az ember belső harmóniáját fejezi ki.

A szöveggyűjtemény szerkesztője nem kerülhette meg a periodicáció kérdését sem. Az első időszakra, a korai humanizmusra (XIV. sz.) szerinte jellemző, hogy a filozófia éles kritikával lépett fel a középkori vallásos ideológiával szemben. A XV. századra kialakul az a filozófiai rendszer, mely a természetre, az emberre és a művészetre épül. Az utolsó korszakban (XVI. sz.) a reneszánsz esztétikát már konkrétan alkalmazzák a művészet egyes ágaira.

A kétkötetes szöveggyűjtemény első része a Filozófia és esztétika címet viseli. Ebben a kötetben filozófiai irányzatok szerint szerepelnek a szerzők: az epikureusok, a stoikusok, a neoplatonisták, az arisztotelianusok. A II. kötetbe vették fel az úgynevezett gyakorlati esztétikával foglalkozó szövegeket, művészeti ágak szerint csoportosítva: Irodalom és költészet; Festészet, szobrászat, építészet és végül a Zene.